

Un titlu previzibil și o exegeză inedită

După felul cum își intitulează ultima sa carte — „Umorul în literatură și artă” — reputatul istoric și critic de teatru, Valentin Silvestru, ne-am aștepta — cel puțin conform prejudecăților în vigoare — la o scriere didactică, doctă, sistematizată tematic și cronologic, ca un „tratat” de estetică inventarând scrupulos, în capitole distincte, teorii, principii, atitudini estetice, consacrate în timp categoriilor ce intră în spectrul conceptual al umorului. În realitate însă titlul se dovedește un veritabil „trompe l'oeil” iar lectura spulberă imediat orice ipoteză idee preconcepută.

Delimitându-se în avant-propos de maniera și instrumentele discursului teoretic tradițional — „Cartea aceasta nu propune o teorie (s.n.) a risului” — binecunoscutul specialist în dramaturgie preferă să acomodeze la tema investigată o formulă de tratare mai puțin obișnuită, aceea de „fragmentarium”, nu lipsită de dificultăți și riscuri intrucivă reclamă, pe lângă o stăpînire exhaustivă a informației, virtuți speciale de orchestrator, convenabilă însă exigențelor pe care și le impune autorul — de a sonda imponderabilele unui domeniu estetic asiduu frecventat de comentatori — și cu avantaje certe în privința comutabilității considerațiilor în diacronia și sincronia fenomenului analizat. Caleidoscopind notele distinctive ale umorului, autorul nu scapă din vedere nimic din ceea ce e propriu, acestora și categoriilor aferente, sub aspect calitativ și terminologic, în aria universală și națională. Tehnica relevării coerente a întregului prin parte, a focalizării sensurilor generale, abstracte, în detaliul concret — fie citat de prestigiu, fie operă literară, spectacol, replică sau confesiune — compensează refuzul teoretizării în sistem amplu, ilustrată și exemplificările funcționînd metonimic în raport cu teoria genului. Pe de altă parte, senzația de déjà vu, inerentă reflecției pe o temă de asemenea autoritate și vechime în gândirea estetică, este sensibil diminuată, în formula structurală aleasă, de prospețimea și ineditul conexiunilor stabilite, de nouătatea ipotezelor de lucru avansate și, nu în ultimul rînd, de tonusul stării interrogative, dubitative ce definește esențial

atitudinea autorului și imprimă dinamismul optim dialecticii ideilor.

Sub auspiciile acestei productive stări dilematice, autorul parcurge traseele epistemologice ale temei studiate în sens invers, respectiv de la efect la cauza, încercînd, în mod deliberat, să escaladeze aporiile generate de conceptul eterogen și inefabil al risului. „Ce este risul, cum s-a născut, care sînt condiționările sale exprese, cum se declanșează mecanismul ilarității, ce anume face ca un obiect să devină de ris și cînd anume își pierde acest atribut — iată întrebări care ori n-au răspuns, ori sînt supuse unui regim continuu de reinterogații ce se încheie de regulă printr-o incertitudine. Sau o aporie. Astfel că risul rămîne, în esență, un fenomen misterios...” Întreaga incursiune spre sursele ilarității se situează, deci, sub specia acestui concept tutelar, de la argumentarea plurală a esenței lui, codificată în principiul „ridetur discrepantia”, la finalitatea etică și estetică sintetizată pregnant de străvechiul adagiu — „Castigat ridendo moras”.

Trei aspecte majore cristalizează materia reflecției și comentariului cuprinse în această scriere — considerații de principiu asupra umorului și categoriilor conexe: ironie, satiră, sarcasm; esența comicului și comedia ca text și spectacol în multitudinea proteiformă a realizărilor ei istorice și actuale; condiția creatorului comic, fie scriitor, fie actor, programe estetice, performanțe interpretative — și, în funcție de natura obiectului ori de sistemul de proiecție, comentariul schimbă metodele și instrumentele teoriei, cu ale istoriei și criticii (literară, dramatică, plastică), esteticianul este substituit de analist și eseist, subtilitatea cronicarului de teatru se conciliază cu verva polemistului și gazetarului.

Observații pertinente suscită, în sfera de reflecție a teoreticianului și exegetului dramatic, „mixajul genurilor” — aspect esențial pentru definirea teatrului contemporan dar cu implicații potențiale adînci în evoluția conceptelor — instituționalizarea umorului acolo unde legile prohibitive ale clasicismului îl interziceau categoric accesul și consecințele evanescenței comicului spre forme

impure, detestate în neutralizarea opoziției tragedie-comedie, viziunea grotescă din teatrul „deriziunii“, resurecția farsei în substanță tragică. Atent la substratul sociologic, filozofic, moral ce interesează estetica absurdului, autorul distribuie câteva accente necesare, identificând resorturile justificative nu în disperarea existențială iremediabilă. Paradoxal dar îndubitabil, critica socială și morală devine aici cu atât mai vehementă, cu cât ea este, formal, mai inaparentă.

Productivitatea hibridizărilor estetice, în ce măsură ștergerea frontierelor dintre comic și tragic angajează un nou tip de viziune în dramaturgia românească actuală, care sînt notele sale de originalitate rezultă din convocarea în cîmpul investigației analitice, sub același numitor tematic, a cvasi totalității dramaturgilor contemporani de valoare, cu toate particularitățile lor de creație distinctivă — D.R. Popescu, Marin Sorescu, Dumitru Solomon, Romulus Guga, Teodor Mazilu, Ion Băieșu, Tudor Popescu — discutarea, alături de comedigrafia prin excelență, a piesei-parabolă, aferentă problematicii morale, teatrului politic sau teatrului istoric ducînd la concluzia că umorul și atitudinea gravă funcționează complementar în expresia aceluiași univers de existență.

Există, în textul și subtextul cărții, o preocupare permanentă pentru acreditarea valorii estetice superioare a comicului, o pledoarie implicită împotriva unor străvechi prejudecăți remanente care situau comicul în sfera stilului popular (inferior) și stabileau condiția ancilară a umoristului sau histrionului. De aceea una dintre tezele scrierii se regăsește în afirmația: „Comedia poate fi tot atât de profundă ca și tragedia, după cum, firește, există și tragedii frivole alături de comedii facile“.

Departate de a adopta o manieră descriptivă, Valentin Silvestru își concepe scrierea despre umor dintr-o perspectivă tranșant polemică, activă și atunci cînd reia vechi dispute, precum cea referitoare la judecarea severă a comediei „D-ale carnavalului“ în raport cu celelalte comedii caragaliene, și cînd glosează pe marginea unor afirmații sau exegeze ale confracților ori discută idiosincrasile unor spirite alergice la efectele critice ale satirei, exemplul fiind receptarea în epocă a comediiilor lui Aurel Baranga.

Spirit îndelung exersat în cîmpul de reflecție al artei, cu o întinsă știință a fenomenului teatral și interferențelor sale culturale, teoreticianul umorului survelează în toate sensurile istoria genului și zonele estetice limitrofe, stabilește conexiunile de suprafață și filiațiile subterane, evadînd, pentru o panoramă com-

pletă, dincolo de perimetrul dramatic, spre filmul de animație, proză, arte plastice, scenografie, cugetare filozofică, erudiția în materie servindu-i perfect la ilustrarea generoasă a fiecărui punct de vedere avansat. Dacă undeva autorul precizează că umorul e o formă de libertate, această afirmație e valabilă și pentru maniera de concepere și redactare a exegezei sale, iar umorul devine, prin reflex și o calitate a ei. O carte despre umor, gîndită cu jovialitate într-un ritm aleger, captivant, conservînd în expresie seriozitatea și gravitatea specifice fondului adînc al genului. „Umorul în literatură și artă“ este o scriere necanonică despre un fenomen estetic intens canonicizat, o propunere interesantă și instructivă ce atestă proteismul creator inepuizabil al unui spirit consacrat demult în coordonatele prestigiului și autorității.

Doina DIACONU

(continuare din pag. 72)

mai mult la un nume, cel al actorului Viktor Bruçeti, fost coleg, la Institutul nostru de artă teatrală și cinematografică, cu Ștefan Iordache. Ce mai face Ștefan Iordache? — m-a întrebat Viktor Bruçeti. Face bine, i-am răspuns, a devenit un mare actor. Transmiteți-i salutări de la fostul lui coleg, Viktor Bruçeti din Shkodra. Ceea ce și fac acum, cu plăcere, gîndindu-mă că acei ce au fost colegi odată, colegi rămîn toată viața, chiar dacă trăiesc și muncesc în țări diferite.

După spectacol, discuția cu Serafin Fanko a continuat în decorul unei camere de hotel, pînă spre miezul nopții, responsabil cu arta traducerii din română în albaneză și din albaneză în română fiind prozatorul Ivo Koçi, om care nu deține doar simțul limbilor, ci și pe cel al prieteniei adevărate, devotate pînă la sacrificiu personal — altfel nu se explică puterea lui aproape supraomenească de a ne fi alături în toate, tot timpul șederii noastre în R.P.S. Albania.

De la absolvirea institutului, în 1963, Serafin Fanko a devenit actor la teatrul unde lucrează și azi. În urma unor cursuri postuniversitare de regie, în 1967, a inaugurat și o fructuoasă carieră de director de scenă. Este foarte cunoscut în Albania prin montările sale în diverse teatre, precum și la televiziune.

Vorbim deseori despre ceea ce nu se poate uita gîndindu-ne la fapte extraordinare, ieșite din comun. Întîlnirea cu artiștii Teatrului din Shkodra a fost atât de simplă... Și totuși, pentru mine face parte dintre acele fapte de viață care nu se pot uita.